

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการจัดการของกลุ่มตั้งเมกรอบ บ้านน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
3. แนวคิดทางการบริหารจัดการ
4. แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการตลาด
6. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
7. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหนึ่งในแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยนำแนวคิด “one village one product” ของ Morihiko Hiramatsu ผู้ว่าราชการจังหวัด โออิตะ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้ดำเนินการในเรื่องนี้มาเป็นเวลานานกว่า 20 ปี จนประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับและรู้จักทั่วโลก

“โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่งที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

“ผลิตภัณฑ์” ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึงการบริการ การดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้

กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

1.1 วัตถุประสงค์ของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1.1.1 สร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน

1.1.2 สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น

1.1.3 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1.4 ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

1.2 หลักการพื้นฐานของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (local yet global) หมายถึง การสร้างผลิตภัณฑ์ที่ใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรของท้องถิ่นให้ได้คุณภาพ และมาตรฐานสู่ภายนอกชุมชนถึงระดับสากล

1.2.2 สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (creative production) หมายถึง ชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้ด้วยภูมิปัญญา วัฒนธรรมของตนเองโดยอาศัยปัจจัยการผลิตวัตถุดิบจากท้องถิ่น ชุมชนของตนเพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นให้บังเกิดขึ้น

1.2.3 พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resource) หมายถึง การสร้างสรรคคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ ความสามารถในการคิด การแก้ไขปัญหา การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าตามกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 ยุทธศาสตร์สู่ความสัมฤทธิ์ผลโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1.3.1 ยุทธศาสตร์ด้านการตลาด สนับสนุนการศึกษาวิจัยตลาด การวางแผนการตลาด กำหนดกลยุทธด้านราคา ส่งเสริมช่องทางการจำหน่าย ตลอดจนการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

1.3.2 ยุทธศาสตร์ด้านการเงิน ช่วยวางแผนด้านการเงินประสานงานติดต่อแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ส่งเสริมด้านการบริการเงินทุนหมุนเวียนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินต่าง ๆ

1.3.3 ยุทธศาสตร์ด้านการผลิต เสนอแนะปรับปรุงการผลิตผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้น แนะนำเทคโนโลยีให้เหมาะสมเพื่อยกระดับให้ทันกับต่างประเทศ ช่วยในด้านประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม

1.3.4 ยุทธศาสตร์ด้านการจัดองค์กร ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนองค์กรโดยการจัดวางระบบบัญชีและการเงินให้มีมาตรฐานการจัดการอบรมให้ความรู้แก่พนักงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารโครงการไปตามมาตรฐานโลก นอกจากนี้ต้องแนะนำให้มีการจัดระบบสวัสดิการ ค่าตอบแทนที่เหมาะสม

1.3.5 ยุทธศาสตร์ด้านระบบข้อมูลข่าวสาร ช่วยเหลือ ปรึกษาแนะนำให้มีการนำระบบข้อมูลข่าวสารเข้าไปใช้ในการบริหารจัดการให้มากขึ้นในทุกๆระบบขององค์กรตลอดจนการติดต่อสื่อสารทั้งภายในและนอกองค์กร

1.3.6 ยุทธศาสตร์ด้านการต่างประเทศ ศึกษาความเป็นไปได้ด้านตลาดต่างประเทศ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในการติดต่อและวางเครือข่าย รวมทั้งการจัดแสดงสินค้าในตลาดต่างประเทศทั้งหมด

1.3.7 ยุทธศาสตร์ด้านการประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ประสานงานสร้างเครือข่ายชุมชน ท้องที่การปรับปรุงให้เกิดกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยต่อธุรกิจ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

ตำบลที่เข้าร่วมโครงการฯ จะได้รับการยอมรับว่าได้สัมฤทธิ์ผลเป็น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ก็ต่อเมื่อตำบลเหล่านั้นได้ผลิตผลิตภัณฑ์ และจำหน่ายออกสู่ตลาดจนเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคต่อเนื่องกันเป็นเวลามากกว่า 1 ปี มียอดขายเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอและยังคงสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการ โดยโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการ เพราะโครงการนี้ถือเป็นธุรกิจชุมชน สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม และเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ประกอบการที่ดี

ตามที่ไทยตำบลดอตคอม (www.thaitambum.com) ได้นำข้อมูลผลิตภัณฑ์และสินค้าของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เข้าไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ ทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น เป็นการส่งเสริมด้านการตลาดทางหนึ่ง ทำให้เกิดการซื้อขายกันมากขึ้น และเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ สำหรับการซื้อขายผ่านทางอินเทอร์เน็ตแบบสั่งซื้อและมีระบบการชำระเงิน โดยการตัดบัญชีบัตรเครดิตหรือที่เรียกกันว่าระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์นั้น ทางไทยตำบลดอตคอมได้รับความเห็นชอบให้ดำเนินการแล้ว โดยความร่วมมือจากบริษัทอินเทอร์เน็ตประเทศไทย จำกัด (มหาชน) หรือชื่อย่อว่า

INET และมีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ร่วมในการประสานกับกลุ่มอาชีพรวมทั้งการทำข้อมูล เป็นต้น (คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ. 2544 : ออนไลน์)

1.4 ประเภทผลิตภัณฑ์ตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (กรมการพัฒนาชุมชน สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน. 2552 : 10-13)

ผลิตภัณฑ์ที่คัดสรรแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มประเภทผลิตภัณฑ์ ตามนิยามความหมายที่ระบุต่อไปนี้

1.4.1 ประเภทอาหาร หมายถึง ผลผลิตทางการเกษตรและอาหารแปรรูป ซึ่งได้รับมาตรฐาน ออ., GAP, GMP, HACCP, Qmark, มพช., มอก., มาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ฮาลาล และมีบรรจุภัณฑ์ เพื่อการจำหน่ายทั่วไป ประกอบด้วย

1.4.1.1 ผลผลิตทางการเกษตรที่บริโภค เช่น พืชผัก ผลไม้ เป็นต้น

1.4.1.2 ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นวัตถุดิบและผ่านกระบวนการแปรรูปเบื้องต้น เช่น ข้าวสาร เนื้อสัตว์สด อาหารประมงสด

** ผลิตภัณฑ์ตามข้อ (1) และข้อ (2) ต้องมีบรรจุภัณฑ์ ที่เหมาะสมสามารถคุ้มครองรักษาสินค้าให้ปลอดภัยจากสิ่งปนเปื้อนและสิ่งปลอมปน มีข้อมูลรายละเอียด ชื่อผลิตภัณฑ์ ที่อยู่ผู้ผลิตฉลาก หรือตราสินค้า (Brand Name) ตลอดจน วัน เดือน ปีที่ผลิตและวันหมดอายุ

1.4.1.3 อาหารแปรรูปกึ่งสำเร็จรูป/สำเร็จรูป

1.4.2 ประเภทเครื่องดื่มน้ำ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ได้แก่ สุราแช่ สุรากลั่น เช่น สาโท อุ ไวน์ เหล้าขาว 35 40 ดีกรี เป็นต้น และเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องดื่ม ประเภทพร้อมดื่ม ผลิตภัณฑ์ประเภทชงละลาย และผลิตภัณฑ์ประเภทชง เช่น น้ำผลไม้ น้ำสมุนไพร จิงผงสำเร็จรูป มะตูมผง ชาใบหม่อน ชาจีน เป็นต้น

1.4.3 ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย หมายถึง ผ้าทอและผ้าถักจากเส้นใยธรรมชาติหรือเส้นใยสังเคราะห์รวมทั้งเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งกายที่ใช้ประดับตกแต่งประกอบการแต่งกายทั้งเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและเพื่อความสวยงาม

1.4.3.1 ผ้า หมายถึง ผลิตภัณฑ์ผ้าผืนที่ทำจากเส้นใย เส้นด้าย นำมาทอถักเป็นผืนมีลวดลายเกิดจากโครงสร้างการทอหรือตกแต่งสำเร็จบนผืนผ้า ทำด้วยมือ หรือเครื่องจักร รวมถึงผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นเส้นใยธรรมชาติและเส้นใยสังเคราะห์ สิ่งทอ และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าเป็นหลักและมีวัสดุอื่นๆ เป็นองค์ประกอบผสม

1.4.3.2 เครื่องแต่งกาย หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประดับตกแต่งประกอบการแต่งกายที่ทำจากวัสดุทุกประเภท ทั้งเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย อาทิเช่น รองเท้า เข็มขัด กระเป๋าถือ ฯลฯ และเพื่อความงาม อาทิเช่น สร้อย แหวน ต่างหู เป็นต้น

1.4.4 ประเภทของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีไว้ใช้หรือตกแต่งประดับในบ้าน หรือสถานที่ต่างๆ เช่น เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องครัว เครื่องเรือนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอย หรือประดับตกแต่ง หรือให้เป็นของขวัญ เพื่อให้ผู้รับนำไปใช้สอยในบ้าน ตกแต่งบ้าน รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น และสินค้านั้นต้องไม่ผลิตโดยใช้เครื่องจักรเป็นหลักและใช้แรงงานคนเป็นส่วนเสริมหรือไม่ใช้แรงงานคน (ทั้งนี้ไม่รวมถึงผลิตภัณฑ์ที่ใช้ตกแต่งระดับร่างกาย เช่น สร้อย ต่างหู แหวน ฯลฯ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทผ้า และเครื่องแต่งกาย) โดยแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1.4.4.1 ไม้ หมายถึง ของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึก ที่มีวัสดุที่ทำจากไม้เป็นหลัก เช่น ไม้แกะสลัก เฟอร์นิเจอร์ ก่อ่งไม้ เป็นต้น

1.4.4.2 จักสาน ถักสาน หมายถึง ของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึก ที่มีวัสดุที่เป็นเส้นใยธรรมชาติ หรือวัสดุสังเคราะห์ใดๆ เช่น พลาสติก นำมาจักสาน หรือถักสาน ถักทอ เป็นรูปร่าง เช่น ตะกร้า กระชูด สาน เลื่อ กก ที่รองจานทำจากเสื่อกก ที่ใส่ของทำจากพลาสติกสาน เป็นต้น

1.4.4.3 ดอกไม้ประดิษฐ์ และ/หรือกระดาษสา หมายถึง ดอกไม้ ต้นไม้ กว๊วยไม้ ผลไม้ ที่ไม่ใช่สิ่งของมีชีวิตตามธรรมชาติ แต่ทำจากวัสดุต่างๆ เพื่อเลียนแบบธรรมชาติ หรือและผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึกที่มีวัสดุที่ทำจากกระดาษสา

1.4.4.4 โลหะ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึกที่ทำจากโลหะต่างๆ เช่น เงิน ทองเหลือง ดีบุก สแตนเลส ทอง สังกะสี เป็นต้น เป็นส่วนประกอบหลัก เช่น ซ้อนส้อม มีด ผลิตภัณฑ์ภาชนะที่ใช้โลหะ ภาชนะที่ทำจากสแตนเลสหุบ ทองเหลืองหุบ พิวเตอร์ บรอนซ์ แกะสลักที่ใช้ตกแต่งสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

1.4.4.5 เซรามิก/เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีการนำวัสดุประเภทดิน สินแร่ ไปขึ้นรูป และนำไปเผาด้วยความร้อนสูง เพื่อเป็นภาชนะ ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก เช่น เบญจรงค์ ถ้วยชาม ภาชนะกระเบื้อง เซรามิก โอ่ง อ่าง กระถางต่างๆ เป็นต้น

1.4.4.6 เคหะสิ่งทอ หมายถึง ของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึก ที่มีวัสดุทำจากผ้า มีการตัดเย็บ เช่น ชุดเครื่องนอน พรมเช็ดเท้า ผ้าปูโต๊ะ เป็นต้น

1.4.4.7 อื่นๆ ของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ใช้วัสดุอื่นใด นอกเหนือจากข้อ 1-6 เช่น ทำจากพลาสติก เรซิน แก้ว เทียน รูปวาด เปเปอร์มาเช่ กระฉก ชิเมนต์ เป็นต้น

1.4.5 ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร หมายถึง ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร หรือมีสมุนไพรเป็นส่วนประกอบอ้างใช้ประโยชน์ และอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ได้แก่ ยาจากสมุนไพร เครื่องสำอางสมุนไพร วัตถุอันตรายที่ใช้ในบ้านเรือน เช่น น้ำยาล้างจานสมุนไพร สมุนไพรไล่ หรือกำจัดแมลงและรวมถึงผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่ใช้ทางการเกษตร

ทั้งนี้ในกรณีที่มีปัญหาการจัดประเภทผลิตภัณฑ์ ให้พิจารณาจัดประเภทผลิตภัณฑ์โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์หรือประโยชน์ในการใช้สอย และเจตนารมณ์ของผู้สมัครเป็นหลัก

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาพื้นบ้านจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ประมวลได้ดังนี้

คำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญา ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2536 : 147) ได้แบ่งภูมิปัญญาเป็น 2 ระดับคือ ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้พ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีต การเสริมสร้างความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบนานทุกวันนี้ และภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ การสะสม การถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ที่ได้ใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมด

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 9) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า ภูมิปัญญาหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยน นำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมวิชาการ กองวิจัยทางการศึกษา (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิต ของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความดังกล่าวนี้อาจแยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับถ่ายทอดพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : 15) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่บุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการที่ดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนาคติจารีต ประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของคนในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล กระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

2.2 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

สามารถ จันทร์สุริย์ (2533 : 33) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัยวิจิตร นันทสุวรรณ (2528) ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

ประเวศ วะสี (2539 : 12) กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านว่า เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้น วิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายกับการศึกษา วัฒนธรรม มันจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกัน ไปหมด

อังกุล สมคะเนย์ (2534 : 12) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอด สัมสมกันมา โดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

2.3 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เสน่ จามริก (2537 : 34) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง กระบวนการทางปัญญา ความคิด เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ของชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสนวัตกรรม ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ และพฤติกรรม สังคม องค์กร และวัฒนธรรม ชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต และในที่สุดการพึ่งตนเอง

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2537 : 45) ได้ใช้คำว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” โดยให้ความหมายว่าเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัว เรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ของเผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิถีชาวบ้าน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ที่ได้รับการสะสม และการถ่ายทอดของผู้คน ออกมาเป็นองค์ความรู้และได้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นในระดับภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล

3. แนวคิดทางการบริหารจัดการ

3.1 ความหมายของการบริหารจัดการ

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการบริหารจัดการ นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

การบริหารจัดการ คือ กลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่วางแผนการจัดองค์การ จัดคนเข้าทำงาน สั่งการ และควบคุมการทำงานให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยในการบริหาร (ยูทช กัวยวรรณ. (บก.). 2537 : 19)

ณรงค์ นันทวรรณนะ (2536 : 4) ได้เสนอความหมายของการบริหารจัดการว่าเป็นการดำเนินงานหรือกระบวนการของบุคคลทั้ง 2 คน ขึ้นไปร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำงาน เพื่อจะทำให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ (2537 : 14) ได้เสนอว่าการบริหารจัดการ คือการดำเนินงานร่วมกันของคณะบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริหารขององค์กรในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดตั้ง

องค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการและการควบคุมกิจกรรมให้ดำเนินไปตามนโยบายจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การที่วางไว้อย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพที่สุด

เดเรค เฟรช และ ฮีทเธอร์ สวารด์ (Derak French and Heather Seward) (อ้างถึงใน นันทพร หาญวิทย์สกุล. (บก.). 2546 : 2) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการว่าเป็นกระบวนการกิจกรรมหรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่เชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในอนที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งสาระที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความพยายามของกลุ่มบุคคล

วาร์เรน บี. บราวน์ (Warren B. Brown) (อ้างถึงใน นันทพร หาญวิทย์สกุล. (บก.). 2546 : 2) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการว่า คือ งานของผู้หน้าที่ใช้ทรัพยากรบริหารทั้งปวงที่มีอยู่ในที่มีอยู่ในหน่วยงานเพื่อเป้าหมายที่กำหนดไว้บรรลุผล

มหาวิทยาลัยบูรพา คณะพยาบาลศาสตร์ ภาควิชาวิจัยและการบริหารทางการพยาบาล. (2544 : 3) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น จะเห็นว่าการบริหารเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลซึ่งต้องอาศัย “คน” เป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นบุคคลซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญจึงควรจะได้มีความเข้าใจถึงวิธีการทำงานร่วมกันของนักวิชาการด้านการบริหารหลายท่าน ได้นำการค้นคว้าถึงวิธีการที่จะทำให้บุคคลทำงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

ดังนั้นจากความหมายทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือ กระบวนการของการวางแผน การจัดการ การสั่งการและการควบคุม โดยความพยายามของสมาชิกภายในองค์กรร่วมกัน นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3.2 กระบวนการบริหาร

3.2.1 การวางแผน (planning) แผนงานต่าง ๆ จะให้เป้าหมายกับองค์การและระเบียบวิธีปฏิบัติงานที่ดีที่สุด เพื่อความสำเร็จของเป้าหมาย

3.2.2 การจัดองค์การ (organizing) เมื่อได้รับการกำหนดเป้าหมายและพัฒนาแผนงานหรือโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมาย จะต้องออกแบบและพัฒนาองค์การขึ้นมา เพื่อดำเนินงานตามโปรแกรมเหล่านี้ให้เกิดความสำเร็จ เป้าหมายที่แตกต่างกันย่อมที่จะต้องการประเภทขององค์การที่ไม่เหมือนกัน

3.2.3 การสั่งการ (directing) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเป็นผู้นำ และการจูงใจผู้ได้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน การสั่งการส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในสภาพแวดล้อมของความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคล โดยอยู่บนพื้นฐานของการเผชิญหน้า การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อหน้าที่การสั่งการ

3.2.4 การควบคุม (controlling) การควบคุมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ คือ การกำหนดมาตรฐานของผลการปฏิบัติงาน การวัดผลการปฏิบัติงาน การแก้ไขผลการปฏิบัติงาน

3.3 ความแตกต่างระหว่างการบริหารและการจัดการ

Administ มักจะนิยมแปลเป็นไทยว่าการบริหาร ส่วน management มักนิยมแปลว่าการจัดการ บางครั้งก็แปลเป็นไทยว่าการบริหารเหมือนกันทั้งสองคำนี้มีความหมายเหมือนกันแต่ administration นิยมใช้กับการบริหารราชการหรืองานของรัฐ ส่วน management มักนิยมแปลว่าการจัดการ บางครั้งก็แปลว่าการบริหารเหมือนกันทั้งสองคำนี้มีความหมายเหมือนกันแต่ administration นิยมใช้กับการบริหารราชการหรืองานของรัฐ ส่วน management นั้น นิยมใช้กับงานทางด้านธุรกิจ แต่ความแตกต่างอาจจะมองที่ระดับของการบริหาร

อย่างไรก็ตามในทางวิชาการนั้น ทั้งการบริหารและการจัดการมิได้มีความหมายแตกต่างกันอย่างที่กล่าวในสองด้านข้างต้น คำว่าการจัดการก็สามารถใช้ได้ ในองค์กรภาครัฐและใช้ดำเนินการระดับนโยบายเช่นกัน ทั้งนี้เพราะแนวความคิดการจัดการสมัยใหม่เน้นการผสมผสานองค์ความรู้ทั้งศาสตร์และการบริหาร และศาสตร์การจัดการ ตลอดจนพฤติกรรมศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก

3.4 องค์ประกอบของการบริหารจัดการ (Management Component)

ณรงค์ นันทวรรณะ (2536 : 8) ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบของการบริหารจัดการว่ามีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

3.4.1 มีเป้าหมาย (Goal) หรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารองค์การผู้บริหารจะต้องมีการกำหนดทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน

3.4.2 มีปัจจัยในการบริหาร (Factor of Management) โดยทั่วไปแล้วปัจจัยในการบริหารที่เป็นพื้นฐานมี 5 ประการ คือ

3.4.2.1 คน (Man)

3.4.2.2 เงิน (Money)

3.4.2.3 วัสดุ (Material)

3.4.2.4 เทคนิควิธี (Method)

3.4.2.5 เครื่องจักร (Machine)

อย่างไรก็ตามปัจจัยพื้นฐานของการบริหารจัดการ 5 ประการที่กล่าวมานี้ อาจจะยังไม่เป็นการเพียงพอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันนี้การแข่งขันรุนแรงทุกด้าน เช่น ธุรกิจการค้า ระบบการผลิต ตลอดทั้งทางด้านการศึกษาปัจจัยการบริหารจัดการอาจจะมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจาก 5 ประการที่กล่าวมา เช่น การตลาด (Market) และอื่น ๆ เป็นต้น

สรุป องค์ประกอบของการบริหารจัดการคือการนำปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ คน เงิน วัสดุ เทคนิควิธีและเครื่องจักรกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของการทำงานมา ประกอบกันเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน

3.5 หน้าที่ของการบริหารจัดการ (ยูทช กัยวรรณ. (บก.). 2537 : 20 - 22)

ลูเธอร์ กุลวิกค์ (Luther Gulick) ได้จำแนกหน้าที่ของการบริหารเอาไว้ 7 ประการ ที่เรียกว่า เป็นแบบการบริหาร คือ “POS DCORB MODELS” ซึ่งประกอบด้วยดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ

S คือ Staffing หมายถึง การจัดคนเข้าทำงาน

D คือ Directing หมายถึง การสั่งการ

Co คือ Co- ordination หมายถึง การประสานงาน

R คือ Reporting หมายถึง การรายงาน

B คือ Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณ

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงมาก คือ General And Industrial Management เป็นหนังสือนี้ได้จำแนกหน้าที่ของนักบริหารเอาไว้ 5 ประการ หรือเรียกว่า หลักการบริหารแบบ POCCC ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ

C คือ Commanding หมายถึง การบังคับบัญชา

C คือ Co- ordinating หมายถึง การประสานงาน

C คือ Controlling หมายถึง การควบคุม

เออ เนสส์ เดลล์ (Ernest Dale) ได้จำแนกหน้าที่ของผู้บริหารเอาไว้ 7 ประการ และการบริหารตามแนวคิดของ เดลล์ นั้นนิยมนำไปบริหารวงการธุรกิจ (Business Administration) เป็นอย่างมาก การบริหารของเดลล์ใช้หลักการบริหาร POSDCIR ซึ่งประกอบด้วย

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน

- O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์การ
 S คือ Staffing หมายถึง การจัดคนเข้าทำงาน
 D คือ Directing หมายถึง การสั่งการ
 C คือ Controlling หมายถึง การควบคุม
 I คือ Innovation หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใหม่
 R คือ Representation หมายถึง การเป็นตัวแทน

ฮาลอร์ด ดี. คูลซ์ (Harold D. Knoutz) ได้จำแนกหน้าที่ของผู้บริหารเอาไว้เป็นกระบวนการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดองค์การ (Organizing)
3. การรับคนเข้าทำงาน (Staffing)
4. การสั่งการ (Directing)
5. การควบคุม (Controlling)

สรุป หน้าที่ของการบริหารจัดการ คือ หน้าที่ในการบริหารของผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการให้การทำงานภายในองค์กรเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดจนประสบความสำเร็จ

3.6 การบริหารจัดการที่ดี (วิจารณ์ พานิช, 2549 : ออนไลน์)

ระบบการบริหารจัดการที่ดี (GOOD GOVERNANCE) ศัพท์คำว่า GOOD GOVERNANCE มีการใช้แพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหาร โดยใช้คำแตกต่างกัน อนุกรรมการบัญญัติศัพท์ของ ก.พ. ใช้คำว่า การบริหารจัดการที่ดี ส่วนทางราชบัณฑิตยสถาน ใช้คำว่า วิธีการปกครองที่ดี โดยนัยนี้ GOOD GOVERNANCE จึงเป็นการมองโลกสมัยใหม่ว่า เป็นโลกที่มีรูปแบบของการบริหารแตกต่างจากเดิม และมีความจำเป็นที่ต้องยึดเป้าหมายของงานเป็นหลัก ประเทศก็ต้องมีกลไกในการทำงาน ซึ่งได้แก่ รัฐบาลและระบบราชการ สิ่งที่เกิดต้องผลิตให้ได้ก็คือ บริการ การพัฒนา หรืออะไรก็ได้แต่ ที่เป็นผลจากกลไกอันนั้น ผลที่ว่านี่เราต้องคาดว่าจะเป็นผลดี คือ ประชาชนไม่ทุกข์ยาก มีฐานะร่ำรวยขึ้น ฉลาดขึ้น ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประเทศพัฒนาขึ้น และสังคมดีขึ้น เป็นต้น

การบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วย 10 หลักการ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม คือ การตรากฎหมาย และกฎข้อบังคับ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม อันจะทำให้สังคมยินยอมพร้อมใจกันปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่อำนาจหรืออำนาจของตัวบุคคล

2. หลักคุณธรรม คือ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยให้ยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส คือ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีการะบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน

4. หลักความมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแสดงความคิดเห็น การได้สวนสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ

5. หลักความรับผิดชอบ คือ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในการความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนเอง

6. หลักความคุ้มค่า คือ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยบรรณงค์ให้มีความประหยัด ใช้อย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีนานาชาติ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

7. หลักการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ คือ การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเรียนรู้ การใช้ผลของการเรียนรู้ การเสริมสร้างความสามารถ การจัดการความรู้ การมีเครื่องมือและเทคโนโลยี มีการสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้

8. หลักการบริหารจัดการ

9. หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

10. หลักเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

4. แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545 : 13-14)

4.1 ความหมายของธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน คือ กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจกรรม โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ มีการเรียนรู้ และการจัดการร่วมมือเพื่อดำเนินการในกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริหาร ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร ชุมชนชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.2 ลักษณะธุรกิจชุมชน

จากคำจำกัดความ หรือ ความหมายของธุรกิจชุมชนที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าธุรกิจชุมชนนั้น เป็นธุรกิจที่ใช้เงินลงทุนในระยะเริ่มต้น ไม่มากนัก หากแต่เน้นการสร้างสรรค์ในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเป็นหลัก รายได้จากการขายอาจไม่จำเป็นต้องสูงนักในระยะเริ่มแรก โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ได้เป็นสำคัญ ธุรกิจชุมชน โดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้

4.2.1 เป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการบริหาร ผู้บริหารหรือตัวแทนกลุ่มสามารถตัดสินใจในธุรกิจได้ทันทีและรวดเร็ว เพราะการบริหารงานไม่ซับซ้อน สามารถตัดสินใจปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและตลาด ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสมาชิกของกลุ่มได้อย่างรวดเร็ว

4.2.2 รายได้จากยอดขายในระยะเริ่มต้นไม่มากนัก ธุรกิจชุมชนจะทำการจำหน่ายสินค้า หรือผลิตสินค้าในปริมาณที่สามารถคุ้มทุน และได้กำไรเพื่อแบ่งแก่สมาชิกตามปกติ โดยคำนึงถึงขนาดของตลาดที่มีอยู่เป็นสำคัญ จึงทำให้รายได้จากยอดขายไม่มากนักแต่เพียงพอที่จะทำให้ธุรกิจดำเนินกิจการอยู่ได้อย่างราบรื่น และมีผลในการสร้างงานให้แก่สมาชิกเพื่อช่วยเสริมการดำรงชีพให้อยู่ได้ในบรรดาสมาชิก

4.2.3 ต้นทุนในการดำเนินกิจการต่ำ ธุรกิจชุมชนนั้นดำเนินงานโดยเน้นให้คนมีงานทำแต่ในสภาพการทำงานที่เป็นมิตรและมีความสุข จึงไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าจ้างมาก ในขณะที่เดียวกันต้นทุนในการจัดหาอุปกรณ์และเครื่องใช้ไปตามความจำเป็นในการประกอบธุรกิจ ซึ่งเน้นการประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย

4.2.4 การติดต่อ และการให้บริการกับลูกค้าเป็นไปอย่างใกล้ชิด ธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยสมาชิกในชุมชน ซึ่งทำให้การติดต่อสื่อสารกับลูกค้าเป็นไปในลักษณะเป็น

กันเองและการเป็นเพื่อนบ้าน ช่วยทำให้ทราบความต้องการของลูกค้าโดยตรง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูกค้าได้ทันท่วงที

4.2.5 การเริ่มต้นธุรกิจทำได้ง่าย ธุรกิจชุมชนสามารถเริ่มต้นได้ง่าย โดยคณะบุคคลที่ไม่ใช่เครือข่าย มีวัตถุประสงค์ที่จะทำธุรกิจร่วมกันเพื่อประโยชน์ของกลุ่มและชุมชน การมีบุคคลจำนวนหนึ่งสนใจทำธุรกิจร่วมกันมีผลทำให้ปัญหาเงินทุนไม่ใช่อุปสรรค เพราะใช้เงินลงทุนไม่มาก ทุกคนเป็นสมาชิก ไม่มีเจ้าของผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว แต่อาจจะมีตัวแทนของกลุ่มได้รับเลือกให้ทำหน้าที่บริหาร หรือเป็นตัวแทนที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิก

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์โดยทั่วไปจัดว่า เป็นธุรกิจชุมชนขนาดเล็กที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการ ทั้งในลักษณะการเป็นเจ้าของเองทั้งหมดหรือบางส่วน ในฐานะผู้ร่วมทุน ผู้ถือหุ้น เป็นการดำเนินกิจการซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทมีรายได้ นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และมีลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

4.3 การบริหารองค์กรธุรกิจชุมชน

หมายถึงกระบวนการจัดการธุรกิจชุมชนที่แบ่งการจัดการออกเป็นการบริหารการผลิตการบริหารการตลาด การบริหารเงินทุน การบริหารกำลังคนและการบริหารทั่วไป โดยมีกระบวนการในการบริหารที่สำคัญ คือ

4.3.1 การวางแผนในการทำงาน หมายถึง การมีกลไกการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบถูกต้อง ครอบคลุมทุกด้านของการดำเนินกิจกรรมของธุรกิจ ทั้งในด้านการเงิน การผลิต การตลาด การจัดการ การกำกับติดตาม และการควบคุม

4.3.2 การจัดการเงินทุน หมายถึง การจัดหาแหล่งเงินสด เปรอคิด สินเชื่อ เพื่อให้เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การซื้อวัตถุดิบ การจ้างแรงงาน การขนส่ง การเก็บรักษาสินค้า การส่งเสริมการขาย

4.3.3 ความสามารถในการตลาด หมายถึง การจัดหาแหล่งจำหน่าย หรือสถานที่จำหน่ายผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ หรือสินค้าของกลุ่มได้อย่างพอเพียงกับจำนวนที่ผลิตเพื่อจำหน่าย

4.3.4 การจัดทำระบบบัญชีตรวจสอบได้ หมายถึง การจัดทำบัญชี การสร้างระบบกรมตรวจสอบบัญชี เพื่อให้เกิดความถูกต้องและโปร่งใส

4.3.5 การมีส่วนร่วมของสมาชิก หมายถึง ความร่วมมือของสมาชิกในกิจการทุกระดับนับตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมกับผลประโยชน์ ซึ่งสมาชิกทั้งหมดอาจจะไม่มีส่วนร่วมทุกอย่าง แต่ต้องมีการแบ่งงานกัน และรับรู้ร่วมกันในบทบาทต่าง ๆ

5. แนวคิดเกี่ยวกับการตลาด

5.1 ความหมายของการตลาด

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช. (บก). 2527 : 7)

ฟิลลิป คอทเลอร์ (Phillip kotler) ได้ให้ความหมายของการตลาดว่าเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ดำเนินไปเพื่อให้มีการตอบสนองความพอใจและความต้องการต่างๆ โดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยน

อ. จีโรม แมค คาร์ธี (E.Jerome Mc Carthy) ได้ให้ความหมายการตลาดว่าเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทั้งหลาย ที่เกี่ยวข้องกับการพยายามให้องค์การบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้โดยวิธีการคาดหมายถึงความต้องการต่างๆ ของลูกค้าและรวมถึงการให้สินค้าและบริการผ่านผู้ผลิตไปยังลูกค้า เพื่อตอบสนองความพึงพอใจต่างๆ ให้กับลูกค้า

วิลเลียม แสตันตัน (William Stanton) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า ระบบของปฏิบัติการของกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาดและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคปัจจุบันและผู้บริโภคคาดหมาย

คณะกรรมการสมาคมการตลาดแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายการตลาดว่า การกระทำทางธุรกิจที่ทำให้สินค้าและบริการผ่านจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคหรือผู้ใช้ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2541 : 12) ได้ให้ความหมายการตลาดว่า ยึดหลักว่า สิ่งสำคัญที่สุดจะบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรก็คือ การพิจารณาถึงความจำเป็นและความต้องการของตลาดเป้าหมายและการสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหนือคู่แข่ง

สรุปได้ว่าการตลาด หมายถึง กิจกรรมทางธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้า ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร

5.2 กลยุทธ์การตลาด (4Ps)

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2541 : 42) ได้กล่าวถึง กลยุทธ์การตลาดว่ามีอยู่ 4 ด้าน คือ

1. กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)
2. กลยุทธ์ด้านราคา (Price)
3. กลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย (Place)
4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)
 - 1) กลยุทธ์การโฆษณา
 - 2) กลยุทธ์การขายโดยใช้พนักงานขาย
 - 3) กลยุทธ์การส่งเสริมการขาย
 - 4) กลยุทธ์การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ TV.9
 - 5) กลยุทธ์การให้ข่าวและประชาสัมพันธ์ และการตลาดเชื่อมต่อตรง
 - 6) กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดอื่น

คอตเลอร์ และอาร์มสตรอง (Kotler and Armatrong. 2003 : G – 5, อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. 2541 : 525) ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ทางการตลาดเป็นวิธีการที่ใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด หรือ หมายถึง ขั้นตอนในการกำหนดจุดมุ่งหมายทางการตลาด การเลือกตลาดเป้าหมาย และการออกแบบส่วนประสมทางการตลาด เพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตลาด และบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร

กลยุทธ์มีประเด็นสำคัญ คือ

1. การกำหนดตลาดเป้าหมายและพฤติกรรมของตลาดเป้าหมาย
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ทางการตลาด
3. การกำหนดกลยุทธ์การตลาด
4. การกำหนดโปรแกรมการตลาด

จะเห็นได้ว่ากลยุทธ์การตลาดและโปรแกรมการตลาดเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนการตลาด

5.3 การบริหารการตลาด (Marketing management)

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2541 : 112) ได้กล่าวถึงการบริหารการตลาดว่า ประกอบด้วยการวิเคราะห์โอกาสทางการตลาด การวิจัยและการเลือกตลาดเป้าหมาย การออกแบบ

กลยุทธ์ตลาด การวางแผนโปรแกรมการตลาด การจัดองค์กร การปฏิบัติการและการควบคุมความพยายามทางการตลาด

คอตเลอร์ และอาร์มสตรอง (Kotler and Armatrong. 2003 : G – 5, อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. 2541 : 525) หมายถึง การวิเคราะห์ การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการควบคุมโปรแกรมในการออกแบบเพื่อการสร้างและการรักษาผลประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนกับผู้ซื้อที่เป็นเป้าหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

5.4 โปรแกรมการตลาด (Marketing Program)

เป็นแผนงานที่มีความสมบูรณ์ที่รวมนโยบาย กลยุทธ์ วิธีการปฏิบัติงานเพื่อตอบคำถามว่า

- 1) จะทำอะไร (What will be done?)
- 2) ใครเป็นคนทำ (Who will do it?)
- 3) จะทำเมื่อไร (When will it be done?)
- 4) จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเท่าใด (How much will it cost?)

5.5 การวางแผนการตลาด (Marketing Planning)

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการตลาด นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่น ๆ (2541 : 112) ได้กล่าวถึงการวางแผนการตลาดว่าเป็นกระบวนการที่กำหนดขึ้นล่วงหน้าตามสถานการณ์ (Event) และเงื่อนไข (Condition) ในอนาคต และกำหนดโปรแกรมกิจกรรมที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด งานในการวางแผนการตลาดก็คือ การเตรียมการที่จะดำเนินการตามขั้นตอนการบริหารการตลาดอย่างไร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การตลาดคือ กระบวนการตอบสนองความต้องการของลูกค้าด้วยสินค้าและบริการ แล้วกิจการได้ผลตอบแทนเป็นกำไร โดยกลยุทธ์การตลาดที่ดีควรประกอบด้วย 4 ด้าน (4Ps) คือ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) กลยุทธ์ด้านราคา (Price) กลยุทธ์ด้านการจัดจำหน่าย (Place) และกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มีโปรแกรมการตลาดเป็นการรวมนโยบาย กลยุทธ์ วิธีการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังมีการวางแผนการตลาด เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์การตลาด

6. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)

6.1 ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาแนวคิดความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน จากผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา และเป็นผู้ดำเนินการ ทุกอย่างเป็นเรื่องของประชาชนเป็นผู้คิดขึ้นมาและร่วมกันดำเนินการ มิใช่เป็นการให้คนภายนอกเป็นผู้กำหนดให้แล้วให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2536 : 183) กล่าวว่า การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการหรือปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ขององค์กร

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 27) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นคำที่เริ่มใช้กันเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงว่าโครงการพัฒนาต่างๆ ที่นำไปให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ นั้น ประชาชนมีส่วนร่วม บ้างก็บอกว่ามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยชุมชนมีส่วนสมทบงบประมาณ 5 - 10 % ถ้าไม่มีเงินก็คิดจากมูลค่าแรงงาน วัสดุสิ่งของ วัตถุุดิบหรืออะไรก็ได้ที่มีจากชุมชนงบประมาณทั้งหมดรวมทั้งความคิด การวางแผนมาจากข้างบน (Top down) คือมาจากหน่วยงานภายนอก ทั้งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบ เช่นการเลือกตั้งในทุกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถมีการตรวจสอบติดตามการทำงานของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชน ด้วยการมีส่วนร่วม ไม่ใช่เพียงสมทบ 5 - 10% หรือค่าไปเก็บข้อมูลให้ข้าราชการทำโครงการมาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ไม่ใช่เพียงเข้ามาร่วมประชุมและยกมือรับรองอ้างว่าเป็นประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมคือ การแสดงออกถึงสมาชิกพื้นฐานของชุมชน ในการจัดการทุนของชุมชนจัดการชีวิตของตนเอง

ยูววัฒน์ วุฒิเมธี (2536 : 25) ได้ให้ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน การที่สามารถทำให้ประชาชนที่ดีขึ้นนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนพื้นฐานว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกัน

ต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

เฉลียว บุรีภักดี (2545 : 113) ยังให้ความหมายไว้อีกว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

ศิริณา จิตต์จรัส (2547 : 42) ได้กล่าวว่า การให้ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมทุกอย่างเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาตัดสินใจทำงานด้วยตนเองจะเป็นการให้เขาปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา การที่เขามีส่วนร่วมในโครงการนี้ทำให้เขามีโอกาสพัฒนาตนเองมากขึ้น

กมลจันทร์ สิงสุ (2535 : 16) ได้สรุปความหมายของ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มคนหรือองค์ประกอบประชาชนก็ดี ได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจและผู้เข้ามามีส่วนร่วม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 22) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำร่วมกัน ในการแสดงให้เห็นถึงความต้องการ ความสนใจ การดำเนินการร่วมกันในการปรับปรุงพัฒนาสภาพในชุมชน เพื่ออำนาจในการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ หมายถึง การร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา ร่วมดำเนินการกิจกรรมในชุมชนรวมทั้งร่วมทั้งปฏิบัติงาน ในรูปแบบของการบริจาคเงิน แรงงาน วัสดุสิ่งของและร่วมคิดติดตามผล

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การแบ่งปันผลประโยชน์ เพื่อสนองต่อความต้องการของสมาชิก ด้วยความรู้สึกพึงพอใจและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

6.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอนดังนี้

คือ

1. การค้นหาปัญหา
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและการวางแผนแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานตามแผน

4. การประเมินผล

นิคม เปรมบุญ (2546 : 31) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอนดังนี้
คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

6.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปริญดา อธิเมธีธำรง (2543 : 87) ได้ให้ความสนใจในด้านอายุที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยมีความเห็นว่า

ประการแรก คนที่มีอายุใกล้เคียงกันย่อมมีความคิด ความสนใจ ความต้องการและความสามารถใกล้เคียงกัน สัมพันธภาพในกลุ่มจะดี

ประการที่สอง กลุ่มจะเคลื่อนไหวหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่ม หากผู้นำกลุ่มได้ผู้นำไม่เข้มแข็งอาจหยุดอยู่กับที่ไม่เคลื่อนไหว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วม คนที่มีอายุใกล้เคียงกัน มีความคิด ความสนใจ ความต้องการ ความสามารถใกล้เคียงกัน และกลุ่มจะเคลื่อนไหวได้ขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่ม

7. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

7.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนเข้มแข็ง นักการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวสรุปได้ดังนี้

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 7) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นสังคมที่สมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำสิ่งต่างๆร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำตลอดจนมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด

สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2543 : 69) ได้ให้ความหมายชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ หากจะนิยามความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็สามารถแยกได้ 2 คำ คือ ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามระเบียบเพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนหรือรวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งในเวลาพอสมควร ดังนั้นการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็หมายถึง การที่ชุมชนมี

ความสามารถดังกล่าวข้างต้นและชุมชนที่ใช้ทฤษฎีนี้เป็นชุมชนในชนบทเป็นชุมชนที่ประชากรไม่หนาแน่น มร โคร่งสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อนมากนัก

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชน และบริบทของแต่ละชุมชนด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนมีเครือข่ายในการพัฒนาและมีวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

7.2 องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ได้มีผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ กลุ่มนักพัฒนาชนบท ได้ศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งโดยเน้นชุมชนเป็นตัวหลัก มีดังนี้

สยุมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันมีการพูดถึงชุมชนเข้มแข็งกันมาก โดยไม่ดูเป้าหมายของการพัฒนาว่าจะต้องตกไปอยู่ที่ชุมชนหรือความเข้มแข็งของชุมชน แต่ก็มีส่วนน้อยที่จะพูดถึงความเข้มแข็งของชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีสิ่งใดที่จะมาวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมจึงได้เสนอไว้ดังนี้

1) สมาชิกชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งหากใช้ครัวเรือนและหมู่บ้านเป็นเป้าหมายการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ก็คือการทำให้สมาชิกในชุมชนในหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาดำเนินการยาวนานและต่อเนื่องด้วยเหตุที่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีจะเป็นเป้าหมายที่เพิ่มใหม่ตลอดเวลา

2) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยเน้นไปที่การพัฒนาตัวผู้นำซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้นำองค์กรชุมชน และผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชน ในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ ความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อให้ผู้นำดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Chance Agent) ในชุมชนนั้น ๆ

3) องค์กรชุมชน มีความเข้มแข็ง เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่ม/คณะ กรรมการกลุ่มให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ การทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการวางแผนการจัดองค์กรของกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่ม

4) เครือข่ายองค์กรชุมชน มีความเข้มแข็ง เป็นการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนในกลุ่มเดียวกันหรือต่างกันให้เข้ามาประสานการทำงานด้วยกัน มีคณะกรรมการเครือข่าย ระบบบริหารและการจัดองค์กรเครือข่ายแผนการทำงานของเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังร่วมกันของแต่ละชุมชน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และมูลนิธิพัฒนาไท (2540 : 42) ได้ศึกษาโครงการสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน เพื่อสนับสนุนการแปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และได้สรุปว่าการที่ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 1) ภูมิปัญญา และความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
- 2) องค์การชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน
- 3) เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

7.3 ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนจะต้องเป็นความเข้มแข็งก่อตัวจากภายในชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสั่งสมกันมายาวนาน ดังที่

สยุมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน คือ

- 1) กระบวนการเปลี่ยนเรียนรู้ ภายในชุมชน จากการจัดเวทีชุมชน การพบปะกันของผู้นำชุมชน องค์การชุมชน เครือข่ายองค์การชุมชน เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนของตนเอง โดยอาศัยระบบคิดที่เป็นเหตุ เป็นผล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ชุมชนได้อาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนจากสมาชิก ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัดของชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นคือแผนชุมชน ที่ชุมชนคิดเองและทำเอง เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน และการบูรณาการกับฝ่ายต่าง ๆ

- 2) การมีส่วนร่วม ของคนในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล (สมาชิกในชุมชน) ผู้นำชุมชน องค์การชุมชน และเครือข่ายองค์การชุมชน ในลักษณะของกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาชุมชน

- 3) การใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ที่แต่ละชุมชนมีอยู่เป็นพลังขับเคลื่อน (Driver) เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเคลื่อนไหวไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ได้แก่ กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) กิจกรรมกองทุนหมู่บ้าน กิจกรรมกลุ่มอาชีพ/โอท็อป ภูมิปัญญาของชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ

4) การบูรณาการ การพัฒนาจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน ทั้งการใช้ทุนทางสังคมซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพ (Potential) ภายในของชุมชนและการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกชุมชน การสร้างความเข้มแข็งชุมชน จะต้องผสมผสานระหว่างแนวทางการพัฒนาจากข้างล่าง (Bottom – Up) ในแต่ละชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอก และนโยบายระดับบนของส่วนราชการต่าง ๆ (Top – Down) เข้าด้วยกัน

เจมส์ คี ปีนทอง (2542 : 8) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งดังนี้

ประการที่หนึ่ง คือ ความเอื้ออาทรต่อกันของคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนชนบทจะอยู่ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันสูงมาก ดังนั้น ถ้าชุมชนใดคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกันมาก ๆ ก็จะรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา ทั้งในระดับปัจเจกและระดับของชุมชนซึ่งจะนำมาซึ่งการทำกิจกรรมร่วมของชุมชน

ประการที่สอง คือ ระบบเศรษฐกิจ สำหรับระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีสองระดับ คือ ระดับปัจเจกและระดับชุมชน ระดับปัจเจกนั้นแต่ละบุคคลในชุมชนมีกิจกรรมในการผลิตที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนในระดับชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือทั้งในเรื่องการร่วมกันขาย ร่วมกันซื้อ ร่วมกันหาข้อมูลข่าวสาร ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน

ประการที่สาม คือ วัฒนธรรมและประเพณี ที่สนับสนุนการทำกิจกรรมร่วม เพราะเมื่อมีกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ก็จะทำให้คนในชุมชนยึดโยงกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

ประการที่สี่ คือ คนนอกชุมชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชุมชนให้น้อยที่สุด เพราะคนในชุมชนย่อมทราบความร้องการของท้องถิ่นดีกว่าคนที่อยู่นอกชุมชน ประกอบบ้านเมืองเราอยู่ในระบบอุปถัมภ์ ถ้าคนนอกเป็นคนมีอำนาจเข้าไปในชุมชน คนในชุมชนก็จะยิ่งเอาใจ เพราะหวังฟังฟัง และคนนอกก็มักจะมีค่านิยมของตนเองว่าชุมชนควรเป็นอย่างไร ดังนั้นจะทำให้ชุมชนแตกได้ง่าย ถ้าคนนอกชุมชนหรือรัฐต้องการที่จะทำงานร่วมกับชุมชนนั้น ควรที่จะเข้าไปศึกษาและเรียนรู้ชุมชนก่อนเมื่อทำงานร่วมกับชุมชนก็จะง่ายขึ้น

ดังนั้นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ต้องอาศัยทุนชุมชนหรือทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นหลัก สิ่งสำคัญคนในชุมชนต้องมีความสามัคคีกัน มีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดแก่ส่วนรวม มีความรักถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรม ประเพณี และสมาชิกของชุมชนต้องมีจิตสำนึกในการช่วยกันพัฒนาและต่อต้านสิ่งต่าง ๆ ภายนอกที่จะเข้ามาทำให้ชุมชนเกิดปัญหา

7.4 เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

นภากรณ์ หะวานนท์ (2542 : 1) ได้กล่าวว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยมีบริบทต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

- 1) ชุมชนที่มีเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ มีการผลิตที่มีการพึ่งพิงจ่ายในการผลิต และตลาดภายนอกน้อย (เช่น ชุมชนมีการเกษตรแบบผสมผสาน)
- 2) ชุมชนที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีการสร้างกลไกการจัดการในเรื่องแหล่งทุน การผลิต การขาย ที่มีอำนาจต่อรองสูง ทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างเข้มแข็ง
- 3) ชุมชนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มีแหล่งที่มาของรายได้ทั้งจากภาคเกษตรกรรม งานหัตถกรรม งานที่เป็นธุรกิจของชุมชน โดยสมาชิกของชุมชนเมื่อแยกย้ายถิ่นออกจากชุมชน
- 4) ชุมชนที่มีวิถีการผลิตที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถสร้างกลไกเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง (เช่น ชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยป่าชายเลน)
- 5) ชุมชนที่มีการจัดการในเรื่องเงินออมและแหล่งทุน สำหรับสมาชิกของชุมชนที่เข้มแข็ง ไม่ต้องพึ่งพาระบบธนาคาร หรือการกู้ยืมเงินในระบบอุปถัมภ์
- 6) ชุมชนที่มีการสร้างกลไกให้คนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม สมาชิกจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 7) ชุมชนที่เคยมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ยากจน แต่มีโครงการพัฒนาบางอย่างเข้าไป และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คือชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น
- 8) ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม และสามารถปรับตัวเองให้ได้รับผลประโยชน์จากการดำรงชีวิตอยู่ในเศรษฐกิจ 2 ระบบ ได้อย่างเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถสร้างอำนาจต่อรองในเรื่องของระบบนิเวศน์กับโรงงานอุตสาหกรรมได้
- 9) ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางการเมือง คือ สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างจริงจัง สามารถผลักดันให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

สยมพร ลิ้มไทย (2548 : 35) ได้กล่าวถึง ความเข้มแข็งของชุมชนโดยสรุปว่าความเข้มแข็งของสมาชิกชุมชนวัดได้จากการดำรงชีวิตที่ เรียกว่า “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน” หรือ จปฐ. คือ สมาชิกในครัวเรือนจะต้องมีรายได้ขั้นต่ำที่เพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวัน บ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มีสุขภาพที่ถูกต้องสุขอนามัยมีการศึกษาซึ่งเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่สำคัญ 6 ด้าน คือ

- 1) สุขภาพ (สมาชิกมีสุขภาพอนามัยดี)
- 2) มีบ้านอาศัย (สมาชิกมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม)
- 3) ฝึกใฝ่การศึกษา (สมาชิกมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต)
- 4) รายได้ก้าวหน้า (สมาชิกมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิตประจำวัน)
- 5) ปลูกฝังค่านิยมไทย (สมาชิกมีการปลูกฝังค่านิยมให้กับตนเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น)
- 6) ร่วมใจพัฒนา (สมาชิกมีจิตสำนึกและร่วมกันรักษาสีทรีของตนเองเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น)

ดังนั้นชุมชนจะเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญหลายประการดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชน พื้นที่ และบริบทของแต่ละชุมชนด้วย จึงจะสามารถทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน มีเครือข่ายในการพัฒนา และมีวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป

โดยสรุปการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่เสริมด้วยการสนับสนุนจากปัจจัยภายนอกในเชิงบูรณาการ ความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นจะต้องวัดด้วยผลผลิตและผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้สรุปผลงานวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจและได้ทำการศึกษาในเรื่องอื่นๆที่มีลักษณะเนื้อหาสาระใกล้เคียงและสอดคล้อง มีดังนี้

อารตี อยุทธกร (2541 : 91) ได้ศึกษาเรื่องการพึ่งตนเอง วิธีการพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนวัฒนธรรมมารวิชัย อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนวัฒนธรรมมารวิชัยยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการรักษาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากจำนวนสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีจำนวนน้อย องค์กรชุมชนขาดความรู้ในด้านการบริหารจัดการ การตลาด ในการทำธุรกิจชุมชนและยังไม่มีหน่วยงานที่จะเข้าไปทำ

หน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานอื่น ๆ กิจกรรมขององค์กรชุมชนมุ่งเน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่มีบทบาทเท่าที่ควร ทำให้ชุมชนมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม

บุษบา สุรัชย์โชติพันธ์ และคณะ (2544 : 125) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไปปฏิบัติ กรณีศึกษาเขตพื้นที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจในนโยบายนี้อย่างแท้จริง ที่ผ่านมายังพบปัญหาความล่าช้าของระบบราชการ การประสานงานของหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ที่สำคัญอย่างมากพบว่าชุมชนขาดความรู้ตามหลักวิชาการในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุดิบ การตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และบรรจุหีบห่อ การบริหารจัดการ การเงิน เป็นต้น

รัตติยา คงสมปี (2547: 37) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนิน โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลในจังหวัดอ่างทอง พบว่า

1. คณะกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดอ่างทอง เห็นว่า แนวทางการทำงานของหน่วยงานราชการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไม่ชัดเจน เพราะวัตถุประสงค์ในการทำงานกว้างมาก และมีข้อจำกัดในการปฏิบัติตามนโยบาย ได้แก่ การที่ไม่มีหน่วยงานใดเป็นเจ้าของเรื่องทำให้ไม่สามารถหาผู้รับผิดชอบโดยตรงได้ ปัญหาในการทำงานตามภารกิจ และหน้าที่ของหน่วยงานที่ตนเองสังกัด แต่คิดว่าโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นนโยบายที่ดีน่าจะแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศได้

2. ผู้นำชุมชนและกลุ่ม เห็นว่าการให้การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการมีระดับปานกลาง สมาชิกให้ความร่วมมือในกิจกรรมผลิตดีมาก และโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้ชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ ส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการตลาด และส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาก โดยมีสิ่งที่ต้องการให้หน่วยงานราชการสนับสนุนเพิ่มเติม คือด้านการผลิต ด้านหนี้สิน ด้านการเงิน ด้านการตลาด และด้านการบริหารจัดการ

3. สมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ เห็นว่าโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่สามารถสร้างรายได้หลัก และรายได้เสริมให้ชุมชน และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการผลิตของชุมชน แต่เห็นว่าเงินทุนที่ได้จากกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองหรือการกู้ยืมจากแหล่งการเงินอื่น ๆ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ

ดังนั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติควรต้องคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายนโยบายหรือนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้งต้องมีความชัดเจนในการจัดแบ่งหน้าที่ระหว่างส่วนราชการต่างๆ ตลอดจนได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้

ประสบความสำเร็จในการสร้างเสริมอาชีพให้กับประชาชน และสมดังเจตนารมณ์ของรัฐบาล ที่ต้องการให้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นตัวเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนมาสู่ผู้บริโภคเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจของประเทศให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บวรรัตน์ ศุกระกาญจน์ (2544:75) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจชุมชนตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษา ตำบล โลกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า องค์กรธุรกิจชุมชนของตำบล โลกสะอาดมีผลการดำเนินงานโดยรวมในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 99.10 การบริหารจัดการของกลุ่มโดยเฉพาะความสามารถในการหาตลาด การจัดระบบบัญชีตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกอยู่ในระดับค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับบทบาทของสมาชิกและผู้นำ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและการจัดสรรผลประโยชน์ให้สมาชิกซึ่งอยู่นะดับสูง ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจชุมชน คือ ขาดการแนะนำและสนับสนุนให้บุคลากรของกลุ่ม มีความรู้และทักษะในการดำเนินการ และแก้ไขปัญหาด้านการจัดการธุรกิจชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลางในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของกลุ่ม การให้ทุนสนับสนุนการไปดำเนินงานในระดับต่ำ แนวทางการปฏิบัติงานไม่ชัดเจน

สุคนธรา ปริญาบุตร (2545 : 83) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะการเป็นผู้ประกอบการของกลุ่มแม่บ้านตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ศึกษากรณี กลุ่มแม่บ้านทองเหลืองสาน จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า มีลักษณะการเป็นผู้ประกอบการสูง เนื่องจากประธานเป็นผู้คิดผลิตภัณฑ์ทองเหลืองสานขึ้นและเป็นผู้จัดตั้งกลุ่มและเป็นผู้สอน รวมถึงออกเงินทุนบางส่วนในการซื้อวัตถุดิบ มีการพัฒนาหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาด้านฝีมือการผลิต การพัฒนาเทคนิคการสานรูปแบบใหม่ ๆ ได้รับการฝึกอบรมจากทางหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ มีโอกาสไปดำเนินงานในหลายจังหวัด ทำให้กลุ่มได้รับความรู้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสานทองเหลืองได้

ชนิษฐา เปราะแดง (2540 : 59) ได้ศึกษาการบริหารจัดการและปรับตัวของสหกรณ์เครดิตยูเนียนพลังสามัคคีธรรม จำกัด ผลการศึกษาพบว่า สหกรณ์ได้ใช้กระบวนการจัดการสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการของสหกรณ์ โดยได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของการจัดการในกระบวนการจัดการทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้การบริหารของสหกรณ์เครดิตยูเนียนพลังสามัคคีธรรม จำกัด ได้รับความสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ ในส่วนของกระบวนการปรับตัวด้านกระบวนการจัดการ มีการพัฒนาด้านกลไก ได้แก่ การปรับระดับบุคคล ปรับปรุงโครงสร้างขององค์กร ให้ทันต่อสภาวะแวดล้อมและผลจากการปรับตัวทำให้สหกรณ์เครดิตยูเนียนพลังสามัคคีธรรม จำกัด มีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เส็น แสงอารี (2543 : 69) ได้ศึกษาการบริหารจัดการ และการปรับตัวของสหกรณ์ ออมทรัพย์แห่งหนึ่งใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลจากการศึกษาพบว่า สหกรณ์ดังกล่าวได้นำเอา หลักการของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ ปรับใช้ในการดำเนินงานจนประสบความสำเร็จ โดยการ อาศัยหลักการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหาร เพื่อก้าวทันปัญหา ภายใต้อสภาพแวดล้อมภายในภายนอกสหกรณ์ ตลอดจนได้นำเอาหลักการเงินและการธนาคาร อิสลามมาประยุกต์ใช้ให้สามารถดำเนินงานได้โดยไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับของกรมส่งเสริม สหกรณ์

ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2543 : 56) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการส่งเสริมศักยภาพชุมชน ได้ กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพลังมีศักยภาพในการพัฒนาต่อสังคมไทยตลอด ช่วงกว่าหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับ สรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อมแล้วปรับตัวสร้างสรรค์ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีการ ดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมนั้น

